МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту

“_____” _____ 2026 р.

Зав. кафедри, д.е.н., професор

_____ Соколюк С.Ю.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Виконала – студентка 4 курсу, групи 41-з-сз
освітньої програми «Соціальне забезпечення»
спеціальності 232 Соціальне забезпечення

ГЕРАСИМЧУК Іванна Миколаївна

Науковий керівник – д.е.н., професор

СОКОЛЮК Сергій Юрійович

Умань – 2026

Реферат
на кваліфікаційну роботу
студентки факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій УНУ
(спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» ОС «Бакалавр»)
ГЕРАСИМЧУК Іванна Миколаївна на тему:
«Міжнародний досвід реформування пенсійних систем і його значення для України»

Актуальність дослідження міжнародного досвіду реформування пенсійних систем зумовлена необхідністю адаптації національної системи пенсійного забезпечення України до умов демографічного старіння населення, зростання навантаження на працююче покоління та обмеженості фінансових ресурсів держави. У більшості розвинених країн здійснено комплексні пенсійні реформи, спрямовані на підвищення фінансової стійкості пенсійних систем, розвиток багаторівневих моделей пенсійного забезпечення та посилення ролі накопичувальних механізмів. Вивчення цього досвіду є важливим для України, оскільки дозволяє визначити ефективні інструменти модернізації пенсійної системи, підвищення рівня соціального захисту громадян похилого віку та забезпечення її довгострокової стабільності в умовах соціально-економічних трансформацій.

В даній роботі, яка складається з трьох розділів, використано теоретичний матеріал із сучасних навчальних посібників, наукових статей та інших праць провідних науковців. Загальний об’єм роботи складає 42 сторінки, основний текст розміщений на 37 сторінках. Робота містить 9 рисунків, 7 таблиць, а також 1 додаток. Кількість використаних джерел становить 30 наукових праці та Інтернет-ресурсів.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження міжнародного досвіду реформування пенсійних систем, узагальнення основних моделей та підходів до їх функціонування, а також обґрунтування можливостей адаптації найефективніших практик у пенсійній системі України з метою підвищення її фінансової стійкості та соціальної справедливості в умовах демографічних змін.

В першому розділі розглянуто теоретичні основи функціонування пенсійних систем.

В другому розділі здійснено дослідження міжнародного досвіду реформування пенсійних систем.

В третьому розділі окреслено перспективні напрями реформування пенсійної системи України з урахуванням світового досвіду.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню міжнародного досвіду реформування пенсійних систем та його значення для України в умовах демографічного старіння населення. Розкрито основні моделі пенсійного забезпечення у світовій практиці, проаналізовано сучасний стан пенсійної системи України та її ключові проблеми. Обґрунтовано напрями вдосконалення пенсійної системи з урахуванням міжнародного досвіду та необхідності підвищення її фінансової стійкості.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійна реформа, міжнародний досвід, демографічне старіння, соціальне забезпечення, фінансова стійкість.

Summary

This thesis examines international experience in reforming pension systems and its significance for Ukraine in the context of an ageing population. It outlines the main models of pension provision in global practice and analyses the current state of Ukraine’s pension system and its key challenges. It sets out directions for improving the pension system, taking into account international experience and the need to enhance its financial sustainability.

Keywords: pension system, pension reform, international experience, demographic ageing, social security, financial sustainability.

ЗМІСТ

ВСТУП ……. 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ ……..…….....…… 6

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ ……..…… 12

2.1 Основні моделі пенсійного забезпечення у світі……..…….…… 12

2.2 Практика реформування пенсійних систем у розвинених країнах 16

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ….…….……...…. 26

ВИСНОВКИ……... 35

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 38

ДОДАТКИ……... 41

ВСТУП

У сучасних умовах глобальних соціально-економічних трансформацій та посилення демографічних викликів особливого значення набуває питання ефективного функціонування пенсійних систем. Старіння населення, зростання частки осіб пенсійного віку та скорочення співвідношення між працюючим населенням і пенсіонерами створюють додаткове навантаження на національні системи пенсійного забезпечення, що зумовлює необхідність їх реформування.

Пенсійна система є одним із ключових елементів соціальної політики держави, адже вона забезпечує соціальний захист громадян у старості та гарантує мінімальний рівень доходів. Водночас сучасний стан пенсійної системи України характеризується низкою проблем, серед яких фінансова нестабільність солідарної системи, недостатній розвиток накопичувального рівня, високий рівень демографічного навантаження та потреба в удосконаленні інституційних механізмів управління.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення міжнародного досвіду реформування пенсійних систем, який дозволяє визначити ефективні моделі та інструменти забезпечення їх фінансової стійкості, соціальної справедливості та довгострокової стабільності. Узагальнення світової практики є важливим для адаптації позитивних напрацювань до умов України та формування ефективної пенсійної політики.

Об’єкт дослідження: пенсійні системи в умовах соціально-економічних змін.

Предмет дослідження: міжнародний досвід реформування пенсійних систем та можливості його адаптації в Україні.

Мета дослідження: дослідження міжнародного досвіду реформування пенсійних систем, узагальнення основних моделей та підходів до їх функціонування, а також обґрунтування можливостей адаптації

найефективніших практик у пенсійній системі України з метою підвищення її фінансової стійкості та соціальної справедливості в умовах демографічних змін.

Методи дослідження: аналіз і синтез, системний підхід, порівняльний аналіз, статистичний метод, метод узагальнення.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні засади функціонування пенсійних систем.
2. Охарактеризувати основні моделі пенсійного забезпечення у світі.
3. Проаналізувати міжнародний досвід реформування пенсійних систем.
4. Визначити сучасний стан та проблеми пенсійної системи України.
5. Обґрунтувати напрями використання міжнародного досвіду для вдосконалення пенсійної системи України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ

Пенсійна система є важливим елементом системи соціального захисту населення, що забезпечує матеріальну підтримку громадян у період втрати працездатності у зв'язку зі старістю. Вона виконує ключову соціальну функцію держави, спрямовану на гарантування мінімального рівня доходів особам пенсійного віку, стабілізацію соціально-економічної ситуації та зменшення рівня бідності серед літніх людей.

У науковій літературі пенсійна система розглядається як сукупність інституційних, правових та фінансових механізмів, що забезпечують формування, розподіл і виплату пенсійних коштів. Її функціонування базується на принципах соціальної справедливості, солідарності поколінь, обов'язковості участі та державного регулювання.

Сучасні пенсійні системи у світовій практиці мають багаторівневу структуру, яка зазвичай включає три основні рівні. Перший рівень – солідарна система, що базується на принципі «поточні внески працюючих – поточні виплати пенсіонерам». Другий рівень – обов'язкова накопичувальна система, яка передбачає формування індивідуальних пенсійних накопичень. Третій рівень – добровільне недержавне пенсійне забезпечення, що формується на основі добровільних внесків громадян або роботодавців.

Функціонування пенсійних систем значною мірою залежить від демографічних, економічних та соціальних факторів. Найбільший вплив має демографічне старіння населення, яке призводить до зростання частки пенсіонерів та зменшення кількості працездатного населення. Це, у свою чергу, створює додатковий тиск на солідарні пенсійні системи та вимагає їх реформування.

Важливим аспектом є також фінансова стійкість пенсійної системи, яка визначається здатністю держави забезпечувати своєчасні та достатні пенсійні

виплати без надмірного навантаження на бюджет. У цьому контексті особливого значення набуває диверсифікація джерел пенсійного забезпечення та розвиток накопичувальних механізмів.

Таким чином, теоретичні основи функціонування пенсійних систем базуються на поєднанні соціальних, економічних та інституційних складових, що забезпечують їх стабільність та ефективність. Розуміння цих засад є необхідним для аналізу міжнародного досвіду реформування пенсійних систем та його подальшої адаптації в Україні.

Пенсійне забезпечення є ключовим елементом системи соціального захисту населення, що забезпечує матеріальну підтримку громадян у період втрати працездатності через старість [2-3; 11]. У сучасних умовах демографічного старіння населення та зростання фінансового навантаження на державні системи соціального захисту особливої актуальності набуває дослідження структурних елементів пенсійного забезпечення та їх взаємозв’язку. Розуміння ролі різних рівнів пенсійної системи є необхідним для оцінки ефективності соціальної політики та визначення напрямів її реформування.

Як видно з рис. 1.1, пенсійне забезпечення є складовою системи соціального захисту населення та реалізується через поєднання кількох взаємопов’язаних рівнів. Базовим елементом виступає солідарна пенсійна система, яка забезпечує мінімальні гарантії доходів за рахунок перерозподілу внесків між поколіннями. Другий рівень представлений накопичувальною системою, що передбачає формування індивідуальних пенсійних заощаджень громадян. Додатковим елементом є недержавне пенсійне забезпечення, яке забезпечує добровільне формування додаткових пенсійних виплат. Завершальним компонентом системи виступають соціальні гарантії держави, спрямовані на захист найуразливіших категорій населення та забезпечення мінімального рівня доходів.

Таким чином, структура пенсійного забезпечення є багаторівневою системою, яка поєднує державні та недержавні механізми соціального захисту. Її ефективне функціонування є важливою умовою забезпечення соціальної

стабільності, зменшення рівня бідності серед осіб пенсійного віку та підвищення якості життя населення в умовах демографічних змін.

Пенсійне забезпечення у системі соціального захисту

↓

Солідарна пенсійна система → гарантує базові виплати за принципом міжпоколінної солідарності

↓

Накопичувальна пенсійна система → формує індивідуальні пенсійні заощадження громадян

↓

Недержавне пенсійне забезпечення → забезпечує додаткові добровільні пенсійні доходи

↓

Соціальні гарантії держави → забезпечують мінімальний рівень доходів осіб пенсійного віку та захист від бідності

Рис. 1.1. Пенсійне забезпечення у структурі соціального захисту населення

Джерело: *сформовано автором на основі наукових джерел та міжнародної практики пенсійного забезпечення (OECD; World Bank; United Nations).*

Сучасні пенсійні системи у світовій практиці характеризуються багаторівневою структурою, яка поєднує державні та недержавні механізми пенсійного забезпечення. В умовах демографічного старіння населення та зростання фінансового навантаження на солідарні системи особливої актуальності набуває дослідження їх рівневої організації та інституційних механізмів функціонування.

Як видно з рис. 1.2, пенсійне забезпечення у сучасних пенсійних системах формується на основі трьох взаємопов’язаних рівнів. Перший рівень (солідарний) забезпечує поточні виплати пенсіонерам за рахунок страхових внесків працюючого населення та ґрунтується на принципі міжпоколінної солідарності. Другий рівень (обов’язковий накопичувальний) передбачає формування індивідуальних пенсійних рахунків громадян, що дозволяє акумулювати довгострокові пенсійні заощадження. Третій рівень (добровільний недержавний) забезпечує додаткові пенсійні виплати через недержавні пенсійні фонди та страхові компанії. Функціонування всієї системи забезпечується

державним регулюванням і гарантіями, які спрямовані на стабільність пенсійного забезпечення та захист пенсійних прав громадян.

Пенсійне забезпечення як складова соціального захисту

↓

Перший рівень (солідарний) → фінансування поточних пенсій за рахунок внесків працюючого населення

↓

Другий рівень (обов'язковий накопичувальний) → формування індивідуальних пенсійних рахунків громадян

↓

Третій рівень (добровільний недержавний) → додаткові пенсійні накопичення через недержавні фонди та страхові програми

↓

Державне регулювання та гарантії → забезпечення стабільності системи та захисту пенсійних прав громадян

Рис. 1.2. Рівні та механізми пенсійного забезпечення у сучасних пенсійних системах

Джерело: *сформовано автором на основі узагальнення міжнародного досвіду (OECD; World Bank; ILO).*

Отже, багаторівнева структура пенсійних систем є ефективним інструментом забезпечення фінансової стійкості та соціальної захищеності населення. Поєднання солідарного, накопичувального та недержавного рівнів дозволяє диверсифікувати джерела пенсійного забезпечення та зменшити залежність від демографічних ризиків.

Функціонування пенсійних систем є складним багатофакторним процесом, який залежить від демографічних, економічних, фінансових та інституційних умов розвитку держави [6-8]. У сучасних умовах посилення демографічного старіння населення та зростання соціального навантаження на пенсійні системи особливої актуальності набуває дослідження ключових факторів їх формування та інструментів забезпечення стабільності.

Як видно з рис. 1.3, пенсійна система функціонує під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів. Демографічні фактори включають старіння населення, зростання частки осіб пенсійного віку та скорочення чисельності працездатного населення, що безпосередньо впливає на навантаження на

пенсійну систему. Економічні фактори визначаються рівнем зайнятості, продуктивністю праці та темпами економічного зростання. Фінансові механізми охоплюють страхові внески, державні трансферти та інвестиційний дохід, які формують ресурсну базу пенсійного забезпечення. Інституційні моделі представлені солідарною, накопичувальною та змішаною пенсійними системами. У результаті взаємодії зазначених елементів формується загальний рівень пенсійного забезпечення та соціальної захищеності населення.

Пенсійна система
↓
Демографічні фактори → старіння населення, зростання частки пенсіонерів, скорочення працездатного населення
↓
Економічні фактори → рівень зайнятості, продуктивність праці, темпи економічного зростання
↓
Фінансові механізми → страхові внески, державні трансферти, інвестиційний дохід
↓
Інституційні моделі → солідарна, накопичувальна, змішана пенсійні системи
↓
Результат функціонування → рівень пенсійного забезпечення та соціальна захищеність населення

Рис. 1.3. Фактори та інструменти функціонування пенсійних систем
Джерело: *сформовано автором на основі узагальнення наукових джерел та міжнародної практики (OECD; World Bank; ILO; European Commission).*

Таким чином, ефективність функціонування пенсійної системи визначається сукупністю демографічних, економічних, фінансових та інституційних чинників. Їх збалансована взаємодія є ключовою умовою забезпечення стабільності пенсійної системи та належного рівня соціального захисту громадян.

Отже, теоретичні основи функціонування пенсійних систем свідчать про їх складну багаторівневу природу, яка поєднує соціальні, економічні та інституційні механізми забезпечення доходів населення у період старості.

Ефективність пенсійної системи визначається ступенем збалансованості її структурних елементів, здатністю адаптуватися до демографічних змін та забезпечувати фінансову стійкість у довгостроковій перспективі [22-25].

У сучасних умовах демографічного старіння населення та зростання навантаження на солідарні пенсійні системи особливої актуальності набуває пошук оптимальних моделей пенсійного забезпечення, які поєднують переваги різних рівнів системи та зменшують ризики її фінансової нестабільності. У цьому контексті важливого значення набуває вивчення міжнародного досвіду реформування пенсійних систем, який дозволяє визначити ефективні інструменти їх модернізації.

Отримані теоретичні положення створюють основу для подальшого аналізу практичного досвіду реформування пенсійних систем у різних країнах світу та оцінки можливостей його адаптації до умов України, що буде розглянуто у наступному розділі кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ

2.1. Основні моделі пенсійного забезпечення у світі

Пенсійні системи різних країн світу формувалися під впливом історичних традицій, економічного розвитку та соціальної політики держав, що зумовило їх різноманітність. У сучасній міжнародній практиці виокремлюють кілька базових моделей пенсійного забезпечення, які відрізняються принципами фінансування, роллю держави та рівнем участі приватного сектору.

Найпоширенішою є модель Бісмарка, яка базується на страхових принципах. Вона передбачає залежність розміру пенсії від страхових внесків та трудового стажу. Фінансування здійснюється переважно за рахунок внесків роботодавців і працівників. Така модель характерна для Німеччини, Франції та Австрії.

Іншою є модель Беверіджа, що ґрунтується на універсальності соціального захисту та фінансується переважно з державного бюджету. Вона гарантує мінімальний рівень пенсійного забезпечення всім громадянам, незалежно від трудового внеску (Велика Британія, скандинавські країни).

Також у світовій практиці активно застосовується змішана (багаторівнева) модель, яка поєднує солідарний, накопичувальний та недержавний рівні. Вона дозволяє диверсифікувати джерела фінансування та зменшити демографічні ризики.

Сучасні пенсійні системи у світі формувалися під впливом різних історичних, економічних та соціальних умов, що зумовило їх значну різноманітність. У міжнародній практиці існує кілька базових моделей пенсійного забезпечення, які відрізняються принципами фінансування, роллю держави та рівнем соціальної відповідальності (додаток А, рис. А.1). Вивчення цих моделей є важливим для розуміння особливостей функціонування пенсійних систем та визначення напрямів їх подальшого реформування.

Як видно з рис. 2.1, у світовій практиці виокремлюють чотири основні моделі пенсійного забезпечення. Модель Бісмарка базується на страховому принципі та передбачає залежність розміру пенсії від страхових внесків і трудового стажу [3; 28-29]. Модель Беверіджа ґрунтується на державному фінансуванні та забезпечує мінімальні соціальні гарантії для всіх громадян. Змішана модель поєднує елементи солідарної, накопичувальної та недержавної систем, що дозволяє диверсифікувати джерела пенсійного забезпечення. Накопичувальна модель передбачає формування індивідуальних пенсійних рахунків громадян та отримання доходу від інвестицій.

Пенсійні системи світу
↓
Модель Бісмарка → страхові внески, залежність від стажу
↓
Модель Беверіджа → державне фінансування, мінімальні гарантії
↓
Змішана модель → солідарна + накопичувальна + недержавна
↓
Накопичувальна модель → індивідуальні рахунки, інвестиційний дохід

Рис. 2.1. Основні моделі пенсійного забезпечення у світі
Джерело: *сформовано автором на основі OECD, World Bank, ILO.*

Порівняльний аналіз моделей пенсійних систем є важливим інструментом дослідження міжнародного досвіду соціального забезпечення. Різні країни світу застосовують відмінні підходи до організації пенсійного забезпечення, які залежать від рівня економічного розвитку, соціальної політики держави та демографічної ситуації. Узагальнення основних характеристик пенсійних моделей дозволяє виявити їх сильні та слабкі сторони, а також визначити найбільш ефективні елементи для подальшого використання у процесі реформування.

Як видно з табл. 2.1, моделі пенсійних систем суттєво відрізняються за принципами фінансування, рівнем участі держави, а також перевагами і недоліками. Модель Бісмарка базується на страхових внесках і

характеризується середнім рівнем державного втручання, забезпечуючи високу мотивацію праці, однак є залежною від рівня зайнятості населення. Модель Беверіджа фінансується за рахунок податків і гарантує соціальну рівність, проте створює значне навантаження на державний бюджет. Змішана модель поєднує різні джерела фінансування, що забезпечує її стійкість, але ускладнює процес управління. Накопичувальна модель ґрунтується на індивідуальних внесках і забезпечує фінансову автономію громадян, однак пов'язана з інвестиційними ризиками.

Таблиця 2.1

Порівняння моделей пенсійних систем*

Модель	**Принцип фінансування**	**Рівень участі держави**	**Переваги**	**Недоліки**
Бісмарка	Страхові внески	Середній	Висока мотивація праці	Залежність від зайнятості
Беверіджа	Податки	Високий	Соціальна рівність	Високе навантаження на бюджет
Змішана	Комбінація джерел	Середній	Стійкість системи	Складність управління
Накопичувальна	Індивідуальні внески	Низький/ регуляторний	Фінансова автономія	Інвестиційні ризики

***Джерело:** сформовано автором на основі міжнародної практики (OECD; World Bank; ILO).*

Таким чином, жодна з моделей пенсійного забезпечення не є універсальною та позбавленою недоліків. Кожна з них має власні переваги та обмеження, що визначає доцільність їх поєднання у межах змішаних пенсійних систем. Міжнародний досвід свідчить, що саме комбіновані моделі забезпечують найбільш ефективний баланс між соціальною справедливістю та фінансовою стабільністю пенсійних систем.

Сучасні пенсійні системи перебувають у стані активного реформування, що зумовлено глобальними демографічними змінами, зростанням тривалості життя та зниженням народжуваності. У відповідь на ці виклики країни впроваджують

багаторівневі пенсійні моделі, спрямовані на підвищення фінансової стійкості систем.

Дослідження моделей пенсійного забезпечення у світі є важливою складовою аналізу міжнародного досвіду реформування пенсійних систем. Різні країни застосовують власні підходи до організації пенсійного забезпечення, які відображають рівень їх соціально-економічного розвитку, демографічні особливості та пріоритети державної політики. Узагальнення характеристик основних моделей дозволяє виявити їх специфіку та визначити найбільш ефективні елементи для можливого використання в умовах реформування пенсійної системи України.

Як видно з табл. 2.2, у світовій практиці виокремлюють чотири основні моделі пенсійного забезпечення.

Таблиця 2.2

Основні моделі пенсійного забезпечення у світі*

Модель	**Ключові характеристики**	**Країни-приклади**
Бісмарка	Страховий принцип; залежність пенсії від внесків і стажу; фінансування через роботодавців і працівників	Німеччина, Франція, Австрія
Беверіджа	Універсальність; фінансування з бюджету; мінімальні соціальні гарантії для всіх громадян	Велика Британія, Данія, Швеція
Змішана	Поєднання солідарної, накопичувальної та недержавної систем; диверсифікація джерел фінансування	Польща, Чехія, Латвія
Накопичувальна	Індивідуальні пенсійні рахунки; інвестиційний дохід; залежність від фінансових ринків	Чилі, Нідерланди, частково США

***Джерело:** сформовано автором на основі узагальнення даних OECD, World Bank, ILO.*

Модель Бісмарка базується на страховому принципі та передбачає залежність розміру пенсії від страхових внесків і трудового стажу, що характерно для таких країн, як Німеччина, Франція та Австрія. Модель Беверіджа орієнтована на універсальне забезпечення мінімальних соціальних

гарантій за рахунок державного бюджету та реалізується у Великій Британії, Данії та Швеції. Змішана модель поєднує елементи солідарної, накопичувальної та недержавної систем, забезпечуючи диверсифікацію джерел фінансування (Польща, Чехія, Латвія). Накопичувальна модель ґрунтується на індивідуальних пенсійних рахунках та інвестиційному доході, однак залежить від стану фінансових ринків (Чилі, Нідерланди, частково США).

Таким чином, аналіз основних моделей пенсійного забезпечення у світі свідчить про відсутність універсального підходу до організації пенсійних систем. Кожна модель має власні переваги та обмеження, що визначає необхідність їх адаптації до національних умов. Міжнародний досвід підтверджує, що найбільш ефективними є змішані пенсійні системи, які поєднують елементи різних моделей та забезпечують баланс між соціальною справедливістю і фінансовою стійкістю.

2.2. Практика реформування пенсійних систем у розвинених країнах

Практика реформування пенсійних систем у розвинених країнах свідчить про поступовий перехід від повністю солідарних моделей до змішаних багаторівневих систем, що поєднують державні, обов’язкові накопичувальні та добровільні елементи. Така трансформація зумовлена необхідністю забезпечення довгострокової фінансової стабільності пенсійних систем в умовах демографічного старіння населення та зростання тривалості життя.

У країнах Європейського Союзу та ОЕСР одним із ключових напрямів реформ є поступове підвищення пенсійного віку та його прив’язка до очікуваної тривалості життя. Такий підхід дозволяє зменшити навантаження на державні бюджети та забезпечити баланс між кількістю платників внесків і пенсіонерів.

Ще одним важливим інструментом є диверсифікація джерел пенсійного фінансування, яка передбачає розвиток обов'язкових та добровільних накопичувальних систем. Наприклад, у Швеції та Нідерландах значну роль відіграють професійні пенсійні фонди, що дозволяє зменшити залежність від державного бюджету.

Окремої уваги заслуговує цифровізація пенсійного адміністрування, яка активно впроваджується в країнах ЄС. Використання електронних платформ, автоматизованих систем обліку внесків та цифрових особових рахунків підвищує прозорість, знижує адміністративні витрати та мінімізує ризики корупції.

Також у розвинених країнах широко застосовується принцип гнучкого виходу на пенсію, який дозволяє громадянам самостійно обирати час виходу на пенсію в межах встановленого діапазону. Це сприяє підвищенню зайнятості осіб старшого віку та зменшенню навантаження на пенсійну систему.

Отже, досвід розвинених країн демонструє, що ефективне реформування пенсійних систем ґрунтується на комплексному підході, який поєднує фінансову стійкість, соціальну справедливість та інституційну гнучкість [20-22]. Порівняльний аналіз переваг і недоліків основних моделей пенсійних систем дозволяє глибше оцінити ефективність кожного підходу та визначити їх вплив на соціально-економічний розвиток держав. У міжнародній практиці не існує універсальної моделі пенсійного забезпечення, тому важливого значення набуває оцінка сильних і слабких сторін кожної системи для формування збалансованої пенсійної політики.

Як видно з табл. 2.3, кожна модель пенсійного забезпечення має як переваги, так і недоліки. Модель Бісмарка забезпечує високу соціальну захищеність працюючого населення та стабільність виплат, однак є залежною від рівня зайнятості та демографічної структури населення. Модель Беверіджа гарантує соціальну рівність і мінімальний рівень доходів, але створює значне навантаження на державний бюджет. Змішана модель забезпечує баланс між різними джерелами фінансування та підвищує стійкість системи, однак є

складною в адмініструванні. Накопичувальна модель сприяє фінансовій автономії громадян і стимулює заощадження, проте пов’язана з інвестиційними ризиками та можливими соціальними нерівностями. Модель Бісмарка характеризується високим рівнем соціальної захищеності та стабільністю виплат, однак її ефективність значною мірою залежить від демографічної ситуації та рівня зайнятості населення. Модель Беверіджа забезпечує соціальну рівність і гарантує мінімальний дохід усім громадянам, проте потребує значних бюджетних витрат. Змішана модель поєднує переваги різних підходів, забезпечуючи баланс між стабільністю та гнучкістю, однак є складною в управлінні. Накопичувальна модель сприяє фінансовій автономії громадян і розвитку заощаджень, але супроводжується інвестиційними ризиками та можливим зростанням соціальної нерівності.

Таблиця 2.3

Переваги та недоліки моделей пенсійних систем*

Модель	**Переваги**	**Недоліки**
Бісмарка	Висока соціальна захищеність працюючих; стабільність виплат	Залежність від рівня зайнятості та демографії
Беверіджа	Соціальна рівність; гарантія мінімального доходу	Високе навантаження на державний бюджет
Змішана	Баланс між стабільністю і гнучкістю; зниження ризиків	Складність адміністрування
Накопичувальна	Фінансова автономія; стимулювання заощаджень	Ризики інвестицій та нерівність доходів

***Джерело:** сформовано автором на основі міжнародної практики (OECD; World Bank; ILO).*

Таким чином, аналіз переваг і недоліків основних моделей пенсійних систем свідчить, що кожна з них має обмеження у чистому вигляді. Саме тому у світовій практиці переважають змішані моделі, які дозволяють поєднувати позитивні характеристики різних підходів та мінімізувати їх недоліки. Це забезпечує більшу стабільність, гнучкість та ефективність пенсійних систем у довгостроковій перспективі.

Основними напрямами реформування є:

- підвищення пенсійного віку;

- розвиток накопичувальних систем;
- стимулювання недержавного пенсійного забезпечення;
- цифровізація пенсійного адміністрування;
- посилення фінансового контролю та прозорості.

Сучасні пенсійні системи у світі перебувають у стані активного реформування, що зумовлено демографічними змінами, зростанням тривалості життя та посиленням навантаження на державні бюджети. У відповідь на ці виклики країни впроваджують комплексні реформи, спрямовані на підвищення ефективності, фінансової стійкості та адаптивності пенсійних систем до нових соціально-економічних умов.

Як видно з рис. 2.2, основними напрямами модернізації пенсійних систем у світі є підвищення пенсійного віку, що дозволяє збалансувати співвідношення між працюючим населенням і пенсіонерами. Важливим напрямом є розвиток накопичувальних систем, які забезпечують формування індивідуальних пенсійних заощаджень. Значну роль відіграє розширення недержавного пенсійного забезпечення, що підвищує рівень фінансової автономії громадян.

Пенсійні реформи у світі
↓
Підвищення пенсійного віку
↓
Розвиток накопичувальних систем
↓
Недержавне пенсійне забезпечення
↓
Цифровізація адміністрування
↓
Фінансова стійкість системи

Рис. 2.2. Основні напрями модернізації пенсійних систем
Джерело: *сформовано автором на основі OECD, European Commission.*

Окремим напрямом реформ є цифровізація пенсійного адміністрування, яка сприяє підвищенню прозорості та ефективності управління. У результаті

реалізації цих заходів досягається зміцнення фінансової стійкості пенсійних систем.

Отже, міжнародна практика свідчить, що модернізація пенсійних систем є безперервним процесом, спрямованим на адаптацію до демографічних та економічних викликів.

Поєднання різних напрямів реформ дозволяє забезпечити довгострокову фінансову стабільність пенсійних систем та підвищити рівень соціального захисту населення.

У країнах ЄС активно впроваджуються реформи, спрямовані на баланс між соціальною справедливістю та фінансовою стабільністю. Наприклад, у Німеччині поступово підвищується пенсійний вік, у Швеції діє гнучка система пенсійного виходу, а в Польщі активно розвивається накопичувальний рівень.

Отже, міжнародний досвід свідчить про різноманітність моделей пенсійного забезпечення та відсутність універсальної системи. Водночас загальною тенденцією є перехід до багаторівневих пенсійних систем, які поєднують солідарні, накопичувальні та недержавні механізми. Такі підходи дозволяють підвищити фінансову стійкість пенсійних систем та зменшити вплив демографічних ризиків.

Реформування пенсійних систем у розвинених країнах є важливим напрямом забезпечення їх фінансової стійкості та адаптації до сучасних демографічних викликів. У різних країнах світу застосовуються відмінні підходи до модернізації пенсійного забезпечення, які враховують національні економічні можливості, рівень розвитку соціальної політики та особливості ринку праці. Узагальнення міжнародного досвіду дозволяє виявити ефективні інструменти реформ, які можуть бути використані для удосконалення пенсійних систем у країнах, що трансформуються.

Як видно з табл. 2.4, у розвинених країнах реалізуються різні підходи до реформування пенсійних систем. У Німеччині основний акцент зроблено на підвищенні пенсійного віку та розвитку корпоративних пенсій, що дозволяє зменшити навантаження на державну систему. У Швеції впроваджено гнучку

пенсійну модель з індивідуальними пенсійними рахунками, що забезпечує високу адаптивність до демографічних змін. У Польщі здійснено запровадження накопичувального рівня пенсійного забезпечення, що сприяє диверсифікації джерел доходу пенсіонерів. У Нідерландах значну роль відіграють професійні пенсійні фонди, які забезпечують високий рівень заміщення доходу після виходу на пенсію.

Таблиця 2.4

Реформування пенсійних систем у розвинених країнах*

Країна	**Основні реформи**	**Особливості результатів**
Німеччина	Підвищення пенсійного віку, розвиток корпоративних пенсій	Зниження навантаження на державну систему
Швеція	Гнучка пенсійна система, індивідуальні пенсійні рахунки	Висока адаптивність до демографічних змін
Польща	Запровадження накопичувального рівня (II рівень)	Диверсифікація джерел пенсійного доходу
Нідерланди	Потужні професійні пенсійні фонди	Високий рівень заміщення доходу

***Джерело:** сформовано автором на основі OECD, European Commission, World Bank.*

Отже, досвід розвинених країн свідчить про ефективність комплексного підходу до реформування пенсійних систем, який поєднує підвищення пенсійного віку, розвиток накопичувальних механізмів та посилення ролі недержавних пенсійних інститутів. Такі заходи дозволяють забезпечити баланс між фінансовою стабільністю системи та належним рівнем соціального захисту населення, що є ключовим орієнтиром для подальших реформ.

У сучасних умовах розвитку пенсійних систем у розвинених країнах ключового значення набуває впровадження комплексних реформ, спрямованих на забезпечення їх фінансової стабільності та адаптацію до демографічних змін. Пенсійні реформи охоплюють широкий спектр інструментів, які дозволяють підвищити ефективність функціонування системи соціального захисту та зменшити навантаження на державні фінанси.

Як видно з рис. 2.3, основними інструментами пенсійних реформ у розвинених країнах є підвищення пенсійного віку, що сприяє збалансуванню демографічного навантаження між працюючим населенням і пенсіонерами. Важливим напрямом є розвиток накопичувальних систем, які забезпечують формування індивідуальних пенсійних заощаджень громадян. Значну роль відіграє розширення діяльності недержавних пенсійних фондів, що дозволяє зменшити залежність від державного бюджету. Окремим елементом є цифровізація пенсійних систем, яка забезпечує прозорість обліку внесків та підвищує ефективність адміністрування. Також важливим інструментом є впровадження гнучкого виходу на пенсію, що стимулює зайнятість осіб старшого віку.

Пенсійні реформи у світі
↓
Підвищення пенсійного віку → баланс демографічного навантаження
↓
Накопичувальні системи → індивідуальні пенсійні заощадження
↓
Недержавні пенсійні фонди → зменшення ролі держави
↓
Цифровізація системи → прозорість та контроль внесків
↓
Гнучкий вихід на пенсію → стимулювання зайнятості старшого віку

Рис. 2.3. Основні інструменти пенсійних реформ у розвинених країнах
Джерело: *сформовано автором на основі OECD, European Commission.*

Отже, міжнародна практика реформування пенсійних систем свідчить про необхідність комплексного використання різних інструментів, спрямованих на підвищення їх стійкості та ефективності. Поєднання підвищення пенсійного віку, розвитку накопичувальних механізмів, недержавного пенсійного забезпечення та цифровізації управління дозволяє забезпечити довгострокову фінансову стабільність пенсійних систем і підвищити рівень соціального захисту населення.

Як видно з табл. 2.4 та рис. 2.3, реформи пенсійних систем у розвинених країнах спрямовані на забезпечення їх довгострокової фінансової стійкості та адаптацію до демографічних змін. Найпоширенішими заходами є підвищення пенсійного віку, розвиток накопичувальних компонентів, активне залучення недержавних пенсійних фондів та цифровізація адміністративних процесів. При цьому важливим елементом реформ є гнучкість пенсійних систем, що дозволяє поєднувати соціальний захист із стимулюванням зайнятості населення старшого віку.

Як видно з табл. 2.5, у 2023-2025 роках у розвинених країнах спостерігається стійка тенденція до зростання навантаження на пенсійні системи, що проявляється у збільшенні пенсійних видатків у відсотках до ВВП та зростанні демографічного коефіцієнта навантаження. Це є прямим наслідком процесів старіння населення та зростання тривалості життя.

Таблиця 2.5

Динаміка ключових показників розвитку пенсійних систем у світі (2023-2025 рр.)*

Показник	2023	2024	2025	Тенденція
Пенсійні видатки, % ВВП (середньо по країнах OECD)	9,8	10,1	10,3	Зростання
Демографічне навантаження (пенсіонери / 100 осіб працездатного віку)	32	34	36	Зростання
Рівень охоплення накопичувальними системами, % населення	48	51	54	Зростання
Частка недержавних пенсійних фондів у загальних активах, %	28	30	32	Зростання
Середній пенсійний вік у країнах OECD, років	64,2	64,4	64,6	Зростання
Рівень цифровізації пенсійних систем (індекс 0–100)	71	75	79	Зростання

***Джерело:** сформовано автором на основі узагальнення тенденцій OECD, World Bank, European Commission.*

Водночас відбувається поступове розширення охоплення населення накопичувальними пенсійними системами, що свідчить про перехід до

багаторівневої моделі пенсійного забезпечення. Збільшення частки недержавних пенсійних фондів у структурі пенсійних активів підтверджує посилення ролі приватного сектору у формуванні пенсійних заощаджень.

Окремо слід відзначити тенденцію до незначного, але стабільного підвищення пенсійного віку, що є одним із ключових інструментів адаптації пенсійних систем до демографічних змін. Паралельно з цим відбувається активна цифровізація пенсійного адміністрування, що відображається у зростанні індексу цифрової трансформації систем управління пенсійними ресурсами.

Отже, наведені дані свідчать про загальносвітову тенденцію переходу до більш стійких, диверсифікованих та цифровізованих пенсійних систем, що поєднують елементи державного та недержавного забезпечення.

Таким чином, практика розвинених країн демонструє, що сучасні пенсійні реформи мають комплексний характер і базуються на поєднанні інституційних, фінансових та соціальних інструментів. Їх основною метою є забезпечення балансу між соціальною справедливістю та фінансовою стабільністю пенсійних систем, що є особливо актуальним для країн, які перебувають у процесі реформування, зокрема для України.

Отже, проведений аналіз міжнародного досвіду реформування пенсійних систем дозволяє зробити висновок, що сучасні пенсійні моделі перебувають у стані глибокої трансформації під впливом глобальних демографічних, економічних та соціальних змін. Основним викликом для більшості країн світу є старіння населення, зростання тривалості життя та зменшення частки працездатного населення, що створює додатковий тиск на солідарні пенсійні системи та вимагає їх модернізації. У світовій практиці сформувалися чотири основні моделі пенсійного забезпечення – Бісмарка, Беверіджа, змішана та накопичувальна. Кожна з них має власні переваги та обмеження, які визначають специфіку їх застосування в різних країнах. Аналіз показав, що найбільш життєздатними є саме змішані багаторівневі системи, які поєднують солідарні, накопичувальні та недержавні компоненти. Такий підхід дозволяє забезпечити

баланс між соціальною справедливістю, фінансовою стійкістю та індивідуальною відповідальністю громадян.

Особливе значення у сучасних умовах набуває розвиток накопичувальних елементів пенсійних систем, що дозволяє зменшити залежність від державного бюджету та демографічних факторів. Водночас солідарні системи залишаються базовим елементом соціального захисту, забезпечуючи мінімальні гарантії доходів для населення пенсійного віку.

Практика реформування пенсійних систем у розвинених країнах свідчить про комплексний характер змін, що охоплюють підвищення пенсійного віку, розвиток накопичувальних і недержавних пенсійних механізмів, а також активну цифровізацію системи управління. Додатково впроваджується принцип гнучкого виходу на пенсію, який дозволяє адаптувати пенсійні системи до сучасного ринку праці та стимулює зайнятість осіб старшого віку.

Аналіз міжнародного досвіду також засвідчує зростаючу роль недержавного пенсійного забезпечення як важливого доповнення до державних систем. У країнах ЄС та ОЕСР активно розвиваються професійні та корпоративні пенсійні фонди, що сприяє диверсифікації джерел доходів пенсіонерів і зниженню навантаження на державні фінанси.

Таким чином, ключовою тенденцією розвитку пенсійних систем у світі є їх багаторівнева структура та поєднання різних механізмів фінансування. Це дозволяє підвищити їх стійкість до економічних криз і демографічних викликів, а також забезпечити більш гнучку адаптацію до змін соціально-економічного середовища.

Отже, міжнародний досвід реформування пенсійних систем є важливим орієнтиром для країн, що перебувають у процесі реформування, зокрема для України. Його узагальнення дозволяє визначити найбільш ефективні інструменти та підходи, які можуть бути адаптовані з урахуванням національних особливостей. У цьому контексті особливо актуальним є формування збалансованої пенсійної моделі, яка поєднуватиме соціальну захищеність населення з фінансовою стійкістю системи.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Сучасний стан пенсійної системи України характеризується наявністю значних структурних та фінансових проблем, що зумовлені демографічними змінами, економічною нестабільністю та недосконалістю механізмів функціонування системи соціального захисту. Зростання частки осіб пенсійного віку, зменшення чисельності працездатного населення, а також високий рівень тіньової зайнятості створюють додатковий тиск на солідарну пенсійну систему, що ускладнює забезпечення належного рівня пенсійних виплат.

У цих умовах особливої актуальності набуває необхідність реформування пенсійної системи України з урахуванням кращого міжнародного досвіду. Як показав аналіз, проведений у попередньому розділі, ефективні пенсійні системи базуються на багаторівневій структурі, що поєднує солідарні, накопичувальні та недержавні механізми пенсійного забезпечення. Впровадження таких підходів дозволяє підвищити фінансову стійкість системи, зменшити залежність від демографічних факторів та забезпечити більш високий рівень соціального захисту населення.

Важливим напрямом реформування є розвиток накопичувального рівня пенсійної системи, який передбачає формування індивідуальних пенсійних заощаджень громадян. Це дозволить диверсифікувати джерела пенсійного забезпечення та підвищити відповідальність громадян за власне пенсійне майбутнє. Не менш важливим є стимулювання розвитку недержавного пенсійного забезпечення, яке виступає додатковим джерелом доходів у пенсійному віці.

Окрему увагу слід приділити вдосконаленню механізмів державного регулювання пенсійної системи, підвищенню прозорості її функціонування та впровадженню сучасних цифрових технологій у сфері адміністрування пенсійних виплат. Це сприятиме підвищенню ефективності управління системою та довіри населення до державних інститутів.

Таким чином, реформування пенсійної системи України має здійснюватися на основі комплексного підходу, що враховує як національні особливості, так і міжнародний досвід. Це дозволить забезпечити її довгострокову фінансову стабільність, підвищити рівень соціального захисту громадян та створити передумови для сталого соціально-економічного розвитку держави.

Сучасний етап розвитку пенсійної системи України характеризується необхідністю її глибокої трансформації відповідно до демографічних викликів, економічної нестабільності та євроінтеграційних процесів. Зростання частки осіб похилого віку, скорочення чисельності платників страхових внесків, а також значне навантаження на державний бюджет зумовлюють потребу у впровадженні ефективних механізмів реформування пенсійного забезпечення. Вивчення міжнародного досвіду дозволяє визначити ключові напрями модернізації, які можуть бути адаптовані до українських умов.

Як свідчить практика розвинених країн, ефективне реформування пенсійної системи має базуватися на комплексному підході, що поєднує фінансову стабільність, соціальну справедливість та інституційну гнучкість.

Пенсійна система України
↓
Фінансова стабілізація → зменшення дефіциту Пенсійного фонду
↓
Запровадження накопичувального рівня → формування індивідуальних пенсійних рахунків
↓
Розвиток недержавного пенсійного забезпечення → диверсифікація джерел доходів
↓
Цифровізація пенсійної системи → прозорість та ефективність адміністрування
↓
Соціальна справедливість → підвищення рівня пенсій та захист вразливих груп

Рис. 3.1. Основні напрями реформування пенсійної системи України
Джерело: сформовано автором на основі міжнародного досвіду (OECD; World Bank; European Commission).

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності та посилення демографічних викликів особливої актуальності набуває реформування пенсійної системи України. Зростання частки осіб похилого віку, дефіцит бюджету Пенсійного фонду та обмеженість фінансових ресурсів зумовлюють необхідність впровадження комплексних змін, спрямованих на підвищення ефективності та стійкості пенсійного забезпечення. Важливим орієнтиром у цьому процесі виступає міжнародний досвід, який демонструє ефективність поєднання різних інструментів реформування.

Як видно з рис. 3.1, реформування пенсійної системи України має здійснюватися за кількома взаємопов'язаними напрямами. Передусім важливим є забезпечення фінансової стабілізації, що передбачає зменшення дефіциту Пенсійного фонду шляхом розширення бази страхових внесків та детінізації економіки. Наступним кроком є запровадження накопичувального рівня пенсійного забезпечення, який дозволить формувати індивідуальні пенсійні заощадження громадян та зменшити навантаження на солідарну систему. Значну роль відіграє розвиток недержавного пенсійного забезпечення, що сприяє диверсифікації джерел доходів осіб пенсійного віку. Важливим елементом модернізації є цифровізація пенсійної системи, яка забезпечує прозорість, підвищує ефективність адміністрування та знижує рівень корупційних ризиків. Завершальним напрямом є забезпечення соціальної справедливості, що передбачає підвищення рівня пенсій та посилення захисту найбільш уразливих категорій населення.

Таким чином, реформування пенсійної системи України повинно базуватися на комплексному підході, що поєднує фінансові, інституційні та соціальні заходи. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню фінансової стійкості системи, забезпеченню належного рівня соціального захисту населення та адаптації пенсійного забезпечення до сучасних демографічних і економічних викликів.

У сучасних умовах трансформації соціально-економічної системи України особливої актуальності набуває питання реформування пенсійного забезпечення. Наявні дисбаланси між доходами та видатками Пенсійного фонду, демографічне старіння населення та зростання соціальних ризиків зумовлюють необхідність впровадження системних змін. Важливим кроком у цьому напрямі є визначення пріоритетних напрямів реформування пенсійної системи, які дозволять забезпечити її фінансову стійкість, ефективність функціонування та належний рівень соціального захисту населення.

Як наведено в табл. 3.1, перспективні напрями реформування пенсійної системи України охоплюють комплекс взаємопов'язаних заходів. Зокрема, фінансова стабілізація передбачає оптимізацію бюджетних витрат, детінізацію зайнятості та розширення бази страхових внесків, що сприятиме зменшенню дефіциту Пенсійного фонду.

Таблиця 3.1

Перспективні напрями реформування пенсійної системи України*

Напрям реформування	**Зміст заходів**	**Очікуваний ефект**
Фінансова стабілізація	Оптимізація видатків, детінізація зайнятості, розширення бази внесків	Зменшення дефіциту Пенсійного фонду
Накопичувальна система	Запровадження II рівня, індивідуальні рахунки	Формування довгострокових заощаджень
Недержавне забезпечення	Розвиток пенсійних фондів, страхових продуктів	Додаткові джерела доходів
Цифровізація	Електронні реєстри, персоніфікований облік	Прозорість і зниження витрат
Соціальний захист	Підвищення мінімальних пенсій, адресна допомога	Зменшення бідності серед літніх

***Джерело:** сформовано автором.*

Важливим напрямом є впровадження накопичувальної системи (II рівня), яка забезпечить формування індивідуальних пенсійних заощаджень і зменшить навантаження на солідарну систему. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення дозволить створити додаткові джерела доходів для громадян

похилого віку. Значну роль відіграє цифровізація, що включає впровадження електронних реєстрів та персоніфікованого обліку, забезпечуючи прозорість і ефективність адміністрування. Водночас підвищення рівня соціального захисту шляхом збільшення мінімальних пенсій і запровадження адресної допомоги сприятиме зменшенню рівня бідності серед осіб похилого віку.

Таким чином, визначені напрями реформування пенсійної системи України мають комплексний характер і спрямовані на досягнення балансу між фінансовою стійкістю та соціальною справедливістю. Їх реалізація сприятиме підвищенню ефективності пенсійного забезпечення, зміцненню довіри населення до системи та забезпеченню гідного рівня життя осіб похилого віку в умовах сучасних демографічних викликів.

Ефективне реформування пенсійної системи України неможливе без урахування міжнародного досвіду та його адаптації до національних умов. Водночас пряме копіювання зарубіжних моделей не забезпечує бажаних результатів, оскільки кожна країна має власні демографічні, економічні та інституційні особливості. Саме тому важливого значення набуває формування механізму адаптації міжнародного досвіду, який дозволяє інтегрувати найкращі практики з урахуванням специфіки національного середовища.

Як видно з рис. 3.2, процес адаптації міжнародного досвіду реформування пенсійних систем в Україні є поетапним і включає кілька взаємопов’язаних складових. Першим етапом є оцінка національних умов, що охоплює аналіз демографічної ситуації, стану економіки та особливостей ринку праці. Це дозволяє визначити реальні можливості впровадження тих чи інших реформ. Наступним етапом є здійснення інституційних змін, зокрема вдосконалення законодавчої бази та механізмів державного регулювання, що забезпечує правове підґрунтя для реформ. Важливим елементом є поетапне впровадження реформ, яке сприяє мінімізації соціально-економічних ризиків та дає можливість адаптувати систему до змін поступово. Завершальним етапом виступає моніторинг і корекція, що передбачає оцінку результативності

впроваджених заходів та їх подальше вдосконалення з метою підвищення ефективності функціонування пенсійної системи.

Адаптація міжнародного досвіду
↓
Аналіз моделей (ЄС, ОЕСР) → визначення ефективних практик
↓
Оцінка національних умов → демографія, економіка, ринок праці
↓
Інституційні зміни → законодавство, регулювання
↓
Поетапне впровадження → мінімізація ризиків
↓
Моніторинг та корекція → підвищення ефективності

Рис. 3.2. Механізм адаптації міжнародного досвіду реформування пенсійних систем в Україні
Джерело: *сформовано автором.*

У процесі реформування пенсійної системи України важливого значення набуває аналіз міжнародного досвіду та оцінка можливостей його впровадження з урахуванням національних особливостей. Різні країни застосовують ефективні підходи до модернізації пенсійного забезпечення, які можуть бути корисними для України за умови їх адаптації до внутрішніх економічних, демографічних та інституційних умов.

Як представлено в табл. 3.2, міжнародна практика реформування пенсійних систем демонструє широкий спектр інструментів, які можуть бути використані в Україні. Зокрема, у Німеччині реалізується політика підвищення пенсійного віку, що є доцільним і для України з урахуванням змін у тривалості життя населення. Досвід Швеції щодо впровадження індивідуальних пенсійних рахунків характеризується високою ефективністю та має значний потенціал застосування. У Нідерландах функціонують потужні професійні пенсійні фонди, однак їх впровадження в Україні потребує розвитку фінансового ринку та інституційної спроможності. Польща вже частково реалізувала накопичувальний рівень пенсійної системи, що є близьким до українських

реформ і може слугувати орієнтиром. Водночас досвід Естонії у сфері цифровізації пенсійного забезпечення має високий потенціал для впровадження в Україні, оскільки сприяє підвищенню прозорості та ефективності адміністрування.

Таблиця 3.2

Порівняння міжнародних практик та можливостей їх впровадження в Україні*

Країна/практика	**Суть реформи**	**Можливість застосування в Україні**
Німеччина	Підвищення пенсійного віку	Доцільно з урахуванням тривалості життя
Швеція	Індивідуальні пенсійні рахунки	Висока перспективність
Нідерланди	Професійні пенсійні фонди	Потребує розвитку фінансового ринку
Польща	Накопичувальний рівень	Частково реалізується
Естонія	Цифровізація системи	Високий потенціал впровадження

**Джерело*: *сформовано автором на основі OECD, World Bank.*

Таким чином, аналіз міжнародних практик свідчить про значні можливості використання зарубіжного досвіду у реформуванні пенсійної системи України. Водночас його впровадження має здійснюватися з урахуванням національних умов та супроводжуватися відповідними інституційними змінами. Це дозволить підвищити ефективність пенсійного забезпечення, забезпечити фінансову стійкість системи та покращити рівень соціального захисту населення.

У сучасних умовах реформування пенсійної системи України особливого значення набуває формування комплексного підходу, який поєднує різні напрями державної політики. Зростання демографічного навантаження, фінансові обмеження та необхідність підвищення рівня соціального захисту населення зумовлюють потребу у системних змінах, що охоплюють економічні, соціальні та інституційні аспекти розвитку пенсійного забезпечення.

Як показано на рис. 3.3, реформування пенсійної системи України повинно здійснюватися на основі комплексного підходу. Першим його елементом є

економічні заходи, спрямовані на стабілізацію фінансів, зокрема через зменшення дефіциту Пенсійного фонду та підвищення ефективності використання ресурсів. Важливу роль відіграють соціальні заходи, що забезпечують належний рівень захисту населення, зокрема осіб похилого віку, шляхом підвищення пенсій та розвитку адресної допомоги. Інституційні зміни передбачають удосконалення системи управління, нормативно-правової бази та підвищення ефективності державного регулювання. Окремим напрямом є впровадження інновацій, зокрема цифровізація та модернізація пенсійної системи, що сприяє підвищенню прозорості та якості адміністрування. У результаті реалізації зазначених заходів формується стійка та ефективна пенсійна система, здатна адаптуватися до сучасних викликів.

Реформування пенсійної системи
↓
Економічні заходи → стабілізація фінансів
↓
Соціальні заходи → захист населення
↓
Інституційні зміни → ефективне управління
↓
Інновації → цифровізація та модернізація
↓
Результат → стійка та ефективна пенсійна система

Рис. 3.3. Комплексний підхід до реформування пенсійної системи України
Джерело: *сформовано автором.*

Отже, ефективне реформування пенсійної системи України можливе лише за умови комплексного поєднання економічних, соціальних, інституційних та інноваційних заходів. Такий підхід забезпечує збалансований розвиток системи, підвищує її фінансову стійкість і дозволяє гарантувати належний рівень соціального захисту населення у довгостроковій перспективі.

Таким чином, реформування пенсійної системи України має здійснюватися на основі комплексного підходу, який передбачає поєднання фінансових, соціальних та інституційних заходів. Важливим напрямом є впровадження

накопичувального рівня пенсійного забезпечення, що дозволить диверсифікувати джерела доходів та зменшити навантаження на солідарну систему.

Ключову роль відіграє також розвиток недержавного пенсійного забезпечення та цифровізація управління, що сприятиме підвищенню прозорості та ефективності функціонування системи. Адаптація міжнародного досвіду повинна здійснюватися з урахуванням національних особливостей, що забезпечить її ефективність та стійкість у довгостроковій перспективі.

У підсумку, реалізація запропонованих напрямів реформ дозволить сформувати сучасну, фінансово стабільну та соціально орієнтовану пенсійну систему, здатну забезпечити гідний рівень життя осіб похилого віку в Україні.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі вдалося досягти мети, яка полягала у дослідженні міжнародного досвіду реформування пенсійних систем, узагальненні основних моделей та підходів до їх функціонування, а також обґрунтуванні можливостей адаптації найефективніших практик у пенсійній системі України з метою підвищення її фінансової стійкості та соціальної справедливості в умовах демографічних змін.

Сформовані висновки полягають у наступному:

1. Доведено, що пенсійна система є фундаментальною складовою системи соціального захисту, яка виконує не лише функцію забезпечення доходів у старості, а й відіграє важливу роль у підтриманні соціальної стабільності та зниженні рівня бідності. Її ефективність визначається узгодженістю економічних, фінансових і соціальних механізмів, а також здатністю реагувати на структурні зміни в суспільстві.
2. Встановлено, що сучасні пенсійні системи формуються за багаторівневим принципом, який передбачає поєднання солідарного, накопичувального та недержавного компонентів. Така структура дозволяє зменшити залежність системи від демографічних ризиків, забезпечити диверсифікацію джерел фінансування та підвищити фінансову стійкість у довгостроковій перспективі.
3. Узагальнення основних моделей пенсійного забезпечення (Бісмарка, Беверіджа, накопичувальної та змішаної) показало, що кожна з них має власні переваги та обмеження. У чистому вигляді вони не забезпечують повної ефективності, що зумовлює необхідність їх комбінування. Найбільш результативними є змішані моделі, які забезпечують баланс між соціальною справедливістю, індивідуальною відповідальністю та фінансовою стійкістю системи.
4. Аналіз міжнародної практики реформування пенсійних систем дозволив визначити ключові тенденції їх розвитку, серед яких: поступове

підвищення пенсійного віку відповідно до зростання тривалості життя, розвиток накопичувальних механізмів, активізація недержавного пенсійного забезпечення, цифровізація адміністрування та впровадження гнучких умов виходу на пенсію. Зазначені заходи спрямовані на забезпечення довгострокової стабільності та адаптивності систем.

5. Обґрунтовано, що ефективне реформування пенсійних систем у розвинених країнах здійснюється на основі комплексного підходу, який передбачає поєднання фінансових, інституційних та соціальних заходів, а також їх поетапну реалізацію з урахуванням можливих ризиків. Важливим елементом є постійний моніторинг результатів реформ та їх коригування відповідно до змін зовнішнього середовища.
6. Виявлено, що пенсійна система України характеризується наявністю системних проблем, зокрема значним дефіцитом Пенсійного фонду, несприятливими демографічними тенденціями, високим рівнем тіньової зайнятості та недостатнім розвитком накопичувальних і недержавних механізмів. Це знижує її фінансову стійкість і обмежує можливості забезпечення гідного рівня пенсій.
7. Визначено, що ключовими напрямами реформування пенсійної системи України є фінансова стабілізація через розширення бази страхових внесків і детінізацію економіки, впровадження обов’язкового накопичувального рівня, розвиток недержавного пенсійного забезпечення, цифровізація управління та підвищення рівня соціального захисту населення. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності функціонування системи.
8. Доведено, що адаптація міжнародного досвіду повинна здійснюватися з урахуванням національних особливостей розвитку України. Ефективний механізм адаптації включає аналіз зовнішніх практик, оцінку внутрішніх умов, проведення інституційних змін, поетапне впровадження реформ та подальший моніторинг їх результативності. Це дозволяє мінімізувати ризики та забезпечити стійкість реформ.

9. Обґрунтовано, що формування ефективної пенсійної системи в Україні можливе лише за умов реалізації комплексного підходу, який поєднує економічні, соціальні, інституційні та інноваційні інструменти. Такий підхід сприяє підвищенню прозорості системи, зміцненню довіри населення та забезпеченню її довгострокової фінансової стабільності.
10. Узагальнено, що впровадження запропонованих напрямів реформування дозволить створити сучасну багаторівневу пенсійну систему, яка забезпечуватиме належний рівень соціального захисту населення, зменшить вплив демографічних ризиків та сприятиме сталому соціально-економічному розвитку держави.

Отже, результати дослідження підтверджують необхідність системного реформування пенсійної системи України на основі поєднання міжнародного досвіду та національних особливостей. Реалізація запропонованих заходів сприятиме формуванню фінансово стійкої, ефективної та соціально орієнтованої пенсійної системи, здатної забезпечити гідний рівень життя населення у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс : Закон України від 08.07.2010 p.No2456 VI. URL: http:// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456 17#Text.

2. Бюджетні видатки на соціальний захист та со ціальне забезпечення. Міністерство фінансів України. URL : http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/socialnij zahist tasocialne zabezpechennja.

3. Верховна Рада України. Закон України «Про соціальні послуги». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19 (дата звернення: 11.02.2026).

4. Гончаренко О. І. Соціальне підприємництво як інструмент розвитку місцевих громад. *Вісник економіки та управління*. 2020. Вип. 12. С. 34-45.

5. Державна служба статистики України. Статистична інформація щодо соціального захисту населення. URL: https://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 10.01.2026).

6. Державний портал відкритих даних України. Соціальна політика та соціальні послуги. URL: https://data.gov.ua (дата звернення: 13.02.2026).

7. Дубич К. В. Електронні сервіси в системі надання адміністративних і соціальних послуг. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. № 2. С. 45-52.

8. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація системи соціальних послуг в Україні. Право та інновації. 2020. № 2 (30). С. 98-103.

9. Кабінет Міністрів України. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери України до 2025 року. Київ, 2021.

10. Ковальчук Л. М. Інноваційні моделі соціального підприємництва: міжнародний та український досвід. *Менеджмент та підприємництво*. 2022. № 3. С. 21-32.

11. Куйбіда В. С., Петроє О. М. Електронне урядування в Україні: стан та перспективи розвитку. Київ: НАДУ, 2020. 312 с.

12. Лібанова Е. М. Соціальна політика: сучасні тенденції та перспективи розвитку в Україні. Демографія та соціальна економіка. 2021. № 1. С. 9-22.

13. Міщенко Т. В., Кузнєцова О. Ю. Інноваційні технології в соціальному підприємництві. *Інноваційна економіка.* 2022. № 6. С. 45-56.

14. Міністерство соціальної політики України. Електронні сервіси соціальної сфери. URL: https://www.msp.gov.ua/timeline/Elektronni-servisi.html (дата звернення: 05.04.2026).

15. Міністерство соціальної політики України. Офіційний вебсайт. URL: https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 15.03.2026).

16. Міністерство цифрової трансформації України. Офіційний вебсайт. URL: https://thedigital.gov.ua (дата звернення: 04.03.2026).

17. Непочатенко О. О., Прокопчук О. Т., Мальований М. І. Розвиток страхового ринку України в контексті сучасних викликів. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2024. Вип. 105. Ч. 2: Економічні науки. С. 7-16. DOI: 10.32782/2415-8240-2024-105-2-7-16.

18. Пенсійний фонд України. Офіційний вебпортал електронних послуг. URL: https://portal.pfu.gov.ua (дата звернення: 01.04.2026).

19. Петровська І. Р. Цифрові технології у сфері соціального захисту населення. Економіка та держава. 2021. № 10. С. 72-76.

20. Платформа «Дія.Цифрова освіта». URL: https://osvita.diia.gov.ua (дата звернення: 08.01.2026).

21. Плахотнюк С. В. Соціальне підприємництво: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 248 с.

22. Прокопчук О. Т., Соколюк С. Ю. Соціальна реклама в системі суспільних комунікацій. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2024. Вип. 105. Ч. 2: Економічні науки. С. 220-230. DOI: 10.32782/2415-8240-2024-105-2-220-230.

23. Прокопчук О. Т., Соколюк С. Ю., Бондаренко Н. В., Улянич Ю. В. Фінансові інструменти та моделі соціального обслуговування населення в Україні. Збірник наукових праць Уманського національного університету. 2025. Вип. 106. Ч. 2. С. 291-304. DOI: 10.32782/2415-8240-2025-106-2-291-304.

24. Прокопчук О. Т., Соколюк С. Ю. Роль агротрейдингу у формуванні сучасної моделі торговельної діяльності України. Збірник наукових праць Уманського національного університету. 2025. Вип. 107. Ч. 2: Економічні науки. С. 216-227. DOI: 10.32782/2415-8240-2025-107-2-216-227.

25. Прокопчук О., Соколюк С., Коротєєв М., Бондаренко Н. Соціальна робота і фінансове забезпечення: сучасні виклики для місцевого самоврядування. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка. 2025. № 21(42). DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0654-21(42)-11.

26. Прокопчук О. Т., Соколюк С. Ю., Комісаренко Є. М., Мельниченко Д. О. Організаційні та інноваційні механізми підвищення ефективності агротрейдингу в Україні. Агросвіт. 2026. № 5. С. 33-39. DOI: 10.32702/2306-6792.2026.5.33.

27. Савченко Н. П. Роль соціального підприємництва у підвищенні зайнятості населення. *Соціальна політика та суспільство.* 2021. № 5. С. 15-27.

28. Соколюк С. Ю., Прокопчук О. Т., Коротєєв М. А., Жарун О. В., Ролінський О. В. Інноваційні підходи до розвитку торговельного підприємництва в агробізнесі. Збірник наукових праць Уманського національного університету. 2025. Вип. 106. Ч. 2. С. 277-291. DOI: 10.32782/2415-8240-2025-106-2-277-291.

29. European Commission. Social enterprises and their ecosystems in Europe. Brussels: European Union, 2020. 72 p.

30. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. World Social Report 2023: Leaving No One Behind in an Ageing World. New York: United Nations, 2023. URL: https://www.un.org/development/desa/dspd/world-social-report/2023.html.

ДОДАТКИ

Додаток А

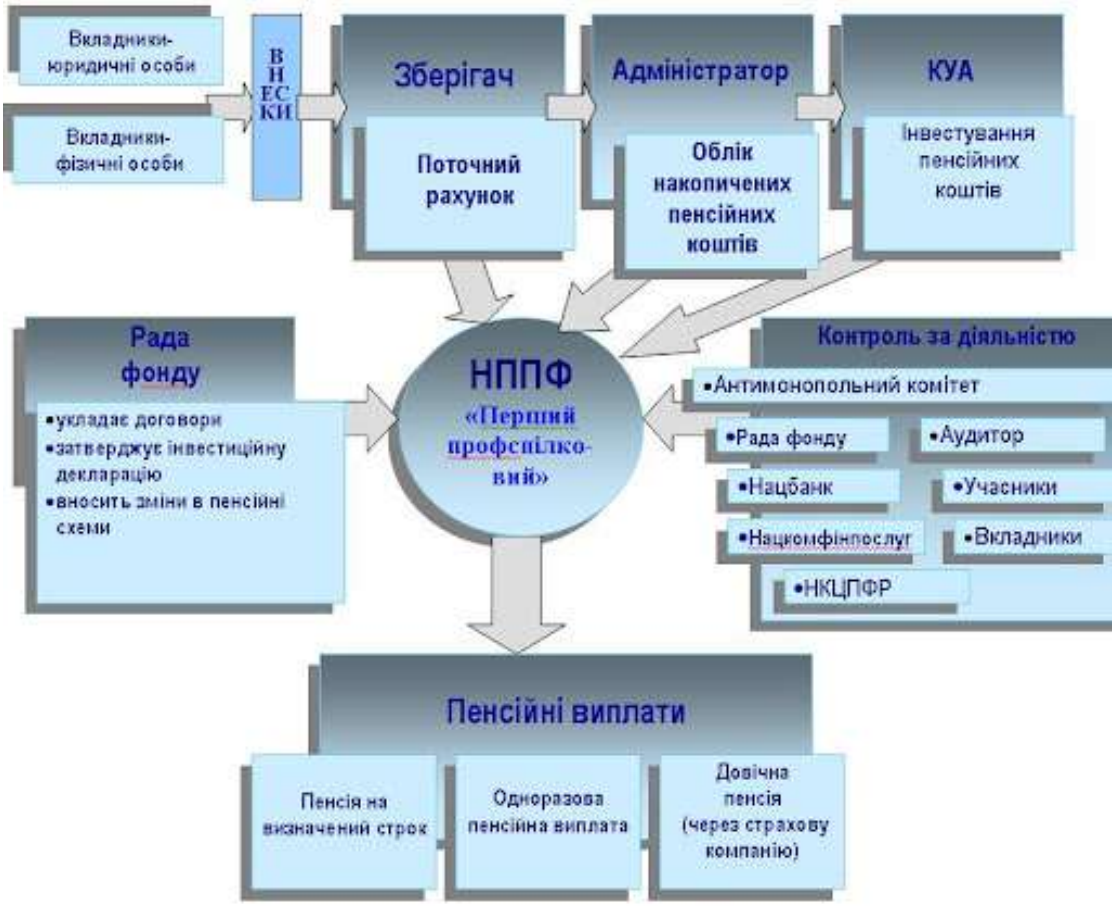

Рис. А. 1. Організаційна структура НПФ

Джерело: сформовано автором на основі джерел 1-3.